

«Kvinnors fulla människoblivande» som kriterium för feministisk teologi är en gammal tanke, som dock rymmer en inbyggd fråga om vem och vad som avgör innehållet i detta människoblivande. Här ställs relationen mellan makt och kunskap på sin spets. Min fråga till Jones blir därför hur hon menar att en emancipatorisk (och därmed sann?) eskatologi, kan skiljas från en patriarkal. Jones skyndar i sin konstruktiva ansats förbi sådana komplikationer. Hon vinner annat på vägen, men diskussionen återstår likväl att föra, av Jones likaväl som av andra teologer som vill utveckla befriande teologier för vår tid.

Ninna Edgardh Beckmann

Raymond Plant: *Politics, Theology and History*. xv + 380 sid. Cambridge University Press, Cambridge: 2001.

Vilka, om några, är de sociala och politiska konsekvenserna av kristen livsåskådning (*belief*)? För vilka delar, om några, av det moderna samhället får kristen livsåskådning konsekvenser? Vilken roll, om någon, bör kristen livsåskådning spela i ett modernt liberalt samhälle?

Raymond Plants senaste bok är indelad i tre delar som ägnas åt att bearbeta de tre frågorna ovan. Ett underliggande tema är frågan om vilka moraliska fundament, om några, som de liberala samhällena i väst vilar på och vilken roll kristen livsåskådning kan ha för dessa. Frågan om universalitet och partikularitet i etiken är alltså en huvudfråga i boken. Plant brottas med problematiken i spänningsförhållandet mellan storheterna teologi och politik, som haft så stor betydelse för varandra i västerlandets historia, och frågar hur dessa kan förstås och göras komplementära också i dag.

I den första delen avhandlas frågan om möjligheten att, sammanhållet och stabilt, relatera kristen livsåskådning till problem som rör det sociala, politiska och ekonomiska livets organisation. Först går frågan till profeterna och profetismen. Ska profeterna förstås så att de enbart talar för en bestämd publik i ett bestämt sammanhang eller från en position bortom tid och rum? Plant visar att frågan är svårlöst, men påtalar att profetismen utgör en viktig länk mellan universalitet och partikularitet (kap. 2). Frågan ställs sedan till Augustinus, Calvin och Hegel. Gemensamt för dessa är, enligt Plant, att de på olika sätt försökt hantera relationen mellan politik och teologi utifrån en syn på historien som rationell. Plant menar dock att idéerna knappast är oberoende av en vald absolut utgångspunkt eller gudsuppfattning och en bestämd rationalitet som aldrig är oomtvistad (kap. 3). I nära

anslutning ställs frågan till några, främst Wolfhart Pannenberg, som menar att kristen livsåskådning måste hålla fast vid det universella i samtalet om Gud, samtidigt som Hegels anspråk på att tala från historiens slut avvisas. Även denna position problematiseras dock av Plant utifrån dess antagande om en yttersta grund (kap. 4). Plant ställer sedan frågan till de narrativa teologer, såsom Stanley Hauerwas och George Lindbeck, som givit upp frågan om det universella och menar att teologin bara kan och bör verka inom ramen för en bestämd kommunitet. Plant slår fast att denna kritik slår hårt mot försöket att formulera ett moraliskt fundament för det moderna samhället, liksom den starkt problematiserar alla försök att utsträcka den kristna livsåskådningen utanför den egna kyrkan (kap. 5). Det sista område som avsågs av Raymond Plant är traditionen kring naturlig lag och naturlig ordning. Om denna kunde vara en grund för politisk teologi skulle det finnas en nära koppling mellan det universella och partikulära, mellan teologi och politik. Problemet med naturlig lag är dock att den förutsätter en yttersta garant som kan anses giltig av alla, kristna såväl som icke-kristna, vilket är mycket omstritt. Inom ramen för en kristen kommunitet är teorin om naturlig lag användbar, men bristfällig om den har universella anspråk, enligt Plant (kap. 6).

I bokens andra del relateras några av svaren i del ett till några centrala problem i det moderna samhället. Konkreta ställningstaganden är det inte tal om. Den som söker efter ett svar på frågan om vårdnadsbidrag ska inte vända sig till Plant. Däremot diskuterar han marknadsekonomins förment neutrala status och öppnar upp för kritik av de i vissa stycken normativa marknadsmekanismerna (kap. 7). Vidare visar han på hur de som argumenterar för att samhället inte ska ingripa för att skapa rättvisa också bygger upp sina argument utifrån bestämda uppfattningar om vad det goda livet och samhället är. Detta öppnar upp för diskussion mellan olika normativa livsåskådningar, där kristen livsåskådning också kan spela en roll (kap. 8). Han diskuterar på samma sätt mänskliga rättigheter, mänsklig värdighet och ansvarets räckvidd. Plant visar att de grundläggande moraliska värden som vårt moderna samhälle utgår ifrån vilar på bräcklig grund vad gäller möjligheten att förankra dem fundamentalt (kap. 9). I relation till detta diskuterar han slutligen frågan om självet eller jagets förhållande till gemenskapen och visar här ytterligare på det moderna, liberala samhällets problem att utforma ett fundament att vila på. Det liberala samhällets fokusering på individens autonomi bygger på antaganden som irte tillräckligt problematiserar individens ömsesidiga beroende av andra (kap. 10).

Inte helt överraskande blir slutsatsen av de två första delarna av boken att det är svårt, om inte omöj-

ligt, att finna en gemensam grund för såväl politisk teologi som för de liberala samhällena i väst. Båda kan sägas vila på fundament som är svåra att artikulera och uppnå total enighet kring. Detta grundläggande problem är alltså gemensamt för politik och teologi. Raymond Plant framhåller att uppgiften på många sätt är tröstlös och svår, vilket mycket av modern politisk filosofi och teologi vittnar om, men han lyckas inte desto mindre i de två avslutande kapitlen av boken föra ett mycket intressant och viktigt samtal kring frågan om vilken roll politisk teologi kan ha för den allmänpolitiska debatten i samhället. Han ger dock slutligen upp inför uppgiften att finna en gemensam minimal moral som är bortom tid och rum. Istället ställer han sitt hopp till den öppna dialogen och det nyfikna sökandet efter gemensamheter. I detta sammanhang är det kanske inte så märkligt att sista ordet i boken går till Jürgen Habermas (kap. 11 & 12).

Boken lägger man ifrån sig utan att egentligen ha fått några svar alls och detta föranleder till en början ett visst missnöje. I det lite längre perspektivet ger dock boken med sin breda, gedigna och lärda genomgång av olika teologiska förhållningssätt till det politiska och av modernt politiskt tänkande, samt hur dessa traditioner kan relateras till varandra, en mycket god eftersmak.

Dan-Erik Andersson

Religion in Geschichte und Gegenwart: Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. Vierte, völlig neu bearb. Aufl., herausgeg. von H. D. Betz, D. S. Browning, B. Janowski, E. Jüngel. Band 3: F–H. Lxix + 992 sid. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 2000.

Band tre av fjärde upplagan av *Religion in Geschichte und Gegenwart* omfattar bokstäverna F, G och H. Som vanligt när det gäller RGG är det hög klass på artiklarna. Ofta är de författade av ledande företrädare inom just det område artikeln handlar om. Det finns några grundläggande artiklar i det här bandet om teologiska metodfrågor, «Fundamentaltheologie» och «Hermeneutik», som är skrivna av flera författare och som tillsammans ger en god och användbar överblick över såväl historia som det samtida forskningsläget. Om teologins innehåll kan man läsa utförligt t. ex. i artiklar om filioque, bön, ande, församling, tro, nåd, himmel och helvete. Samtidigt finns det gott om samtidsrelaterade artiklar om film, flyktingproblem, genderforskning, globalisering och homosexualitet.

En huvudartikel för ett teologiskt uppslagsverk måste emellertid vara artikeln om Gud. «Gott» i RGG omfattar drygt 43 spalter uppdelade på tio områden

och elva författare. Inom ramen för dessa spalter finner man förutom de mer traditionella aspekterna — religionsvetenskapliga, bibliska, filosofiska, systematiska-teologiska, praktiska — på gudsfrågan inom de tre monoteistiska religionerna med tonvikt på kristendomen, också ett avsnitt där Niels Henrik Gregersen diskuterar fem olika synsätt på Guds handling i dialog med naturvetenskap och ett där Markus Vinzent ger konsthistoriska aspekter på Gudsrepresentationer i bild. Till de 43 spalterna kommer dessutom ytterligare artiklar om Gud Anden, Gud Sonen och Gud Fadern samt gudsbilder i olika kulturer.

Det man skulle kunna invända mot RGG:s annars tämligen innehållsrika artiklar om Gud är att de ägnar lite utrymme åt den senaste tidens diskussion om Gud i postmodern teologi och filosofi. Det finns exempelvis en hel Jacques Derrida- och Emmanuel Lévinasinspirerad gudsdiskussion kring sådana filosofer/teologer som John Caputo och Richard Kearney, med flera, men därom upplyses vi inte. Denna framväxande rörelse har en hel del att säga om den traditionella förståelsen av Gud som aktualitet till förmån för ett gudsbegrepp som tänker Gud mer som «möjlighet». Den som letar efter information om denna diskussion eller någon annan gudsdiskussion aktuell just nu letar förgäves i RGG. Lévinas nämns endast i förbifarten i artikeln om teologi i Frankrike.

Förmodligen rör det sig om en avvägning om vad som skall tas med. Ett uppslagsverk som försöker vara hyperaktuellt i dag riskerar att vara inaktuellt i morgon. RGG har valt en slags mellanväg mellan det helt aktuella och det historiskt viktiga. Hur stor del som beror på en medveten avvägning från redaktörernas sida och hur stor del som skall tillskrivas ett begränsat perspektiv är svårt att säga.

I tredje bandet är det fem svenskar som figurerar i kortare artiklar: Birger Forell, Anton Fridrichsen, Gustaf II. Adolf, Dag Hammarskjöld och Ingemar Hedenius. Intressant att notera är att Hedenius föräras med en egen artikel, men att Axel Hägerström, vars påverkan på svensk teologi förmodligen var av minst lika stor betydelse som Hedenius, inte nämns. Inte heller omtalas Erik Gustaf Geijer som till skillnad från Hägerström haft en reception utanför Sveriges gränser (bl. a. Karl Marx läste Geijer). Den mer samtida teolog jag saknar i sammanhanget är Per Frostin som spelat en viktig roll för befrielseteologin både i Sverige och internationellt.

RGG i dess fjärde upplaga och tredje band uppfyller nästan alla de höga förväntningar man kan hysa. Samtidsaktualiteten är inte alltid hög, men man vänder sig sällan förgäves till RGG i centrala teologiska frågor.

Ola Sigurdson